

شرح رساله حقوق امام سجاد(ع)

تا به حال مقدماتی را قبل از ورود به متن بیان نورانی امام سجاد(ع) ارائه کردیم؛ این مقدمات شامل معنای حق، انواع حقوق، منشأ حقوق بود معمولاً در شرح این رساله مقدمه‌ای که امام(ع) بیان کرده‌اند را نمی‌خوانند و آن را کنار می‌گذارند و سراغ اصل حقوق می‌روند که از حق الله شروع شده و سپس سایر حقوق را بیان می‌کنند.

اما مقدمه امام(ع) دورنمای کلی از حقوقی است که در این رساله به آن اشاره می‌شود. «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ؛ وَ أَكْبَرُ حُقُوقِ اللَّهِ عَلَيْكَ مَا أُوجِبَهُ لِنَفْسِهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى مِنْ حَقِّهِ الَّذِي هُوَ أَصْلُ الْحُقُوقِ وَ مِنْهُ تَفَرَّعَ ثُمَّ أُوجِبَهُ عَلَيْكَ لِنَفْسِكَ مِنْ قَرْنِكَ إِلَى قَدَمِكَ عَلَى اخْتِلَافِ جَوَارِحِكَ». بزرگترین حقوق خداوند بر تو، آن حقی است که خداوند تبارک و تعالی برای خودش قرار داده و تو را به رعایت آن ملزم کرده است. «وَأَمَّا حَقُّ اللَّهِ الْاَكْبَرُ»، در مورد حق الهی که ایشان بیان فرموده‌اند، باید توضیح دهیم که اساساً اکبر حقوق الله به این معناست که خداوند حقوقی دارد؛ این حقوق برخی از برخی دیگر بزرگترند.

این خیلی مهم است؛ ما اگر بدانیم بزرگترین حق خدا بر ما چیست و ما از بزرگترین حق خدا بر خودمان غافل هستیم و از کنار آن با چه مسامحه‌ای عبور می‌کنیم. خداوند متعال حقوق زیادی بر انسان دارد؛ اما بزرگ‌ترین حقی که خداوند بر گردن انسان دارد، آن حقی است که برای خودش قرار داده است. آن را برای تو واجب کرده است؛ حقی که اصل حقوق است و سایر حقوق از این حق منتشر می‌شوند.

«ثُمَّ أُوجِبَهُ عَلَيْكَ لِنَفْسِكَ»، در درجه دوم، حق خودت بر خودت، که این حقوق «مِنْ قَرْنِكَ إِلَى قَدَمِكَ»، از فرق سر تا نوک پا را شامل می‌شود. «عَلَى اخْتِلَافِ جَوَارِحِكَ»، حقوقی که انسان بر خودش دارد و خدا این حقوق را قرار داده، از فرق سر تا کف پای انسان را دربر می‌گیرد.

«فَجَعَلَ لِبَصْرِكَ عَلَيْكَ حَقًّا وَ لِسَمْعِكَ عَلَيْكَ حَقًّا وَ لِللِّسَانِ عَلَيْكَ حَقًّا وَ لِيَدِكَ عَلَيْكَ حَقًّا وَ لِرِجْلِكَ عَلَيْكَ حَقًّا وَ لِبَطْنِكَ عَلَيْكَ حَقًّا وَ لِفَرْجِكَ عَلَيْكَ حَقًّا فَهَذِهِ الْجَوَارِحُ السَّبْعُ الَّتِي بِهَا تَكُونُ الْأَفْعَالُ». خداوند برای چشمان شما حقی قرار داده است؛ برای گوش شما حقی قرار داده است؛ برای زبان شما، دست شما، پاهای شما، برای شکم شما و برای عورت شما حقی قرار داده است؛ چه اینکه این اعضای هفت‌گانه در حقیقت دروازه افعال انسان هستند؛ سبب افعال و اعمال انسان همین هفت عضو هستند. انسان هر کاری می‌خواهد انجام دهد با پا، دست، چشم، فرج، گوش،

شکم، یا زبان، مرتکب می‌شود. این هفت عضو اعضای رئیسی بدن انسان هستند که ابزار عمل و فعل انسان محسوب می‌شوند؛ غیر از آنچه در ذهن انسان می‌گذرد. یک سری اعمال انسان هستند که به وسیله این اعضا و جوارح صورت می‌گیرد. بله، ما یک افعال جوانحی هم داریم؛ افعالی که در قلب انسان واقع می‌شود، اینها حسابش جداست. به هر حال این اعضای هفت‌گانه ابزاری برای اعمال انسان است.

«ثُمَّ جَعَلَ عَزَّ وَجَلَّ لِأَفْعَالِكَ عَلَيْكَ حَقُّوًّا فَجَعَلَ لِصَلَاتِكَ عَلَيْكَ حَقًّا وَ لِصَوْمِكَ عَلَيْكَ حَقًّا وَ لِصَدَقَتِكَ عَلَيْكَ حَقًّا وَ لِهَدْيِكَ عَلَيْكَ حَقًّا وَ لِأَفْعَالِكَ عَلَيْكَ حَقًّا»، پس خداوند برای افعال شما نیز حقوقی را بر شما قرار داد؛ در مورد نماز حقی قرار داد؛ در مورد روزه، صدقه، قربانی و همین‌طور سایر اعمال و کارهایی که از انسان سر می‌زند، حقوقی را بر انسان قرار داده است.

«ثُمَّ تَخْرُجُ الْحُقُوقُ مِنْكَ إِلَى غَيْرِكَ مِنْ ذَوِي الْحُقُوقِ الْوَاجِبَةِ عَلَيْكَ وَ أَوْجِبُهَا عَلَيْكَ حَقُّ أُمَّتِكَ ثُمَّ حُقُوقُ رَعِيَّتِكَ ثُمَّ حُقُوقُ رَحِمِكَ»، خداوند بعد از اینکه بزرگترین حقی که خودش دارد را قرار داد، برای اعضا و جوارح هفت‌گانه حقوقی قرار داد، برای اینکه برای برخی از کارها که انسان باید انجام دهد حقوقی قرار داد، پس حقوقی را که دیگران بر انسان دارند، یعنی حقوق لازم‌الرعاية و واجب‌الرعاية دیگران را بر تو قرار داد. لازم‌ترین حقوقی که دیگران بر شما دارند، حقوق پیشوایان شماست؛ «وَ أَوْجِبُهَا عَلَيْكَ حَقُّ أُمَّتِكَ». بعد حقوق رعیت شماست، کسانی که زیردست شما هستند و بعد هم حقوق خویشان و کسانی که رحم محسوب می‌شوند.

«فَهَذِهِ حُقُوقٌ يَتَشَعَّبُ مِنْهَا حُقُوقٌ»، اینها حقوقی هستند که حقوق دیگر از اینها منشعب می‌شود. این حقوق خودش باز ریشه حقوق دیگری است. آن وقت یکایک حقوق رحم، حقوق پیشوایان و حقوق زیردستان را نقل می‌کند.

آنچه که امام اینجا فرموده‌اند، قبل از بیان اصل حقوق یک بیان اجمالی است؛ به اصطلاح یک درخت‌واره‌ای از این ۵۱ حقی است که در رساله‌الحقوق بیان کرده‌اند. اول یک نموداری از آن را ارائه نموده و بعد به تفصیل این حقوق را بیان می‌کنند.